

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากระบบการค้าระหว่างประเทศที่เน้นหลักการค้าเสรีภายใต้กฎเกณฑ์ด้านการค้าขององค์การการค้าโลก (WTO) ทำให้มีการบริโภคยาสูบและผลิตภัณฑ์จากยาสูบเพิ่มขึ้น รวมทั้งยังเป็นการลดประสิทธิภาพของประเทศภาคีในการออกกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการบริโภคยาสูบและผลิตภัณฑ์จากยาสูบ แม้ว่าประเทศภาคีที่บังคับใช้มาตรการเพื่อควบคุมการบริโภคยาสูบเหล่านั้นจะพยายามโต้แย้งว่ามาตรการเพื่อควบคุมการบริโภคยาสูบควรจะเป็นข้อยกเว้นของกฎเกณฑ์การค้าระหว่างประเทศก็ตาม

ดังนั้น จึงได้มีความพยายามของประเทศต่าง ๆ ร่วมกับองค์การอนามัยโลก (WHO) ในการจัดทำกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบ (Framework Convention on Tobacco Control: FCTC) ซึ่งจะเป็นกลไกทางกฎหมายในระดับนานาชาติที่จะล้อมกรอบไม่ให้ยาสูบและผลิตภัณฑ์ของยาสูบต่าง ๆ แพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแพร่กระจายไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา

แต่ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภาคีของสนธิสัญญาสองฉบับหรือมากกว่านั้น ในขั้นแรกนั้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าสนธิสัญญาทั้งสองฉบับนั้นสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้โดยตรงหรือไม่ กล่าวคือ สนธิสัญญาทั้งสองฉบับเป็นสนธิสัญญาที่อยู่ในวงจรร่วมกันหรืออยู่นอกวงจรร่วมกันเพียงแต่มีอำนาจหน้าที่ทับซ้อนกันในบางเรื่องเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณากรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบกับความตกลงขององค์การการค้าโลกจะพบว่า สนธิสัญญาทั้งสองฉบับอยู่นอกวงจรร่วมกัน เนื่องจากองค์การอนามัยโลกเป็น “ทบวงการชำนัญพิเศษ” (Specialized agencies) ขององค์การสหประชาชาติ แต่องค์การการค้าโลกเป็นสนธิสัญญาพหุภาคีด้านการค้าซึ่งเกี่ยวกับองค์การสหประชาชาติในฐานะของ “องค์กรที่เกี่ยวข้อง” (Related organization) เท่านั้น ซึ่งทำให้สนธิสัญญาที่อยู่ภายใต้องค์การระหว่างประเทศทั้งสองอยู่นอกวงจรร่วมกันด้วย เพียงแต่อำนาจหน้าที่ทับซ้อนกันในส่วนหนึ่ง กล่าวคือ องค์การการค้าโลกเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่ดูแลด้านการค้าระหว่างประเทศโดยเน้นหลักการการค้าเสรี ในขณะที่กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบเน้นการปกป้องชีวิตและสุขภาพ

ซึ่งหลาย ๆ มาตรการเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาสูบ ซึ่งอาจถูกโต้แย้งภายใต้ความตกลงขององค์การการค้าโลกได้

ดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสนธิสัญญาทั้งสองฉบับจึงต้องพิจารณานบนพื้นฐานว่าประเทศต่าง ๆ นั้นเป็นภาคีของสนธิสัญญาทั้งสองฉบับหรือไม่ กล่าวคือ ถ้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาทั้งสองฉบับ การบังคับใช้จะไม่มีปัญหา เนื่องจากกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบเป็นสนธิสัญญาที่เกิดขึ้นในภายหลังจะมีผลใช้บังคับ แต่ถ้าประเทศต่าง ๆ ไม่ได้เป็นภาคีของสนธิสัญญาทั้งสองฉบับด้วยกัน กล่าวคือ ถ้าประเทศหนึ่งเป็นภาคีของสนธิสัญญาทั้งสองฉบับกับอีกประเทศที่เป็นภาคีของกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบเพียงฉบับเดียว ในกรณีนี้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบจะมีผลใช้บังคับ แต่ถ้าประเทศหนึ่งเป็นภาคีของสนธิสัญญาทั้งสองฉบับกับอีกประเทศที่เป็นภาคีของความตกลงขององค์การการค้าโลกเพียงฉบับเดียว ความตกลงขององค์การการค้าโลกจะมีผลใช้บังคับ ซึ่งจะเป็นปัญหาอย่างมาก เนื่องจากข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศเท่าที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า องค์การการค้าโลกให้ความสำคัญกับการค้าเสรีมากกว่าการปกป้องชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ และในกรณีสุดท้าย ถ้าแต่ละประเทศต่างเป็นภาคีในสนธิสัญญาแต่ละฉบับดังกล่าว กรณีนี้ การบังคับใช้จะต้องบังคับตามจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันจารีตประเพณีในการปกป้องชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ยังคงเป็นรองหลักการการค้าเสรีอยู่อันจะเห็นได้จากคำตัดสินในกรณีพิพาทต่าง ๆ ขององค์การการค้าโลก แต่ทั้งนี้ เมื่อมีคำตัดสินในคดี *European Communities-Measures affecting asbestos and asbestos containing products* ก็ได้แสดงให้เห็นแนวทางใหม่ที่ประชาคมระหว่างประเทศให้การยอมรับจารีตประเพณีในเรื่องการปกป้องชีวิตและสุขภาพมากขึ้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ในการทำให้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่มุ่งปกป้องชีวิตและสุขภาพของมนุษย์จากอันตรายที่เกิดจากยาสูบโดยเฉพาะนั้นสามารถบังคับได้กับทุก ๆ ประเทศ โดยไม่ถูกท้าทายภายใต้องค์การการค้าโลก จะต้องทำให้หลักการปกป้องชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ได้รับการยอมรับในฐานะจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากองค์ประกอบจารีตประเพณีต้องมีการถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและในรูปแบบเดียวกันและการถือปฏิบัติโดยทั่วไป (Uniformity and consistency of the practice) และความเชื่อว่าการถือปฏิบัติโดยทั่วไป (Generality of practice) และการยอมรับว่าเป็นกฎหมายที่ต้องปฏิบัติตาม (*Opinio Juris Sive Necessitatis*) เพราะฉะนั้น วิธีที่ดีที่สุดก็คือ การจัดการประชุมระหว่างประเทศซึ่งอาจจะจัดในกรอบขององค์การสหประชาชาติ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเข้าร่วมให้มากที่สุดเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัญหาการควบคุมการบริโภคยาสูบ

เนื่องจาก มติของที่ประชุมระหว่างประเทศแม้จะไม่มีผลผูกมัดเป็นกฎหมายโดยตรง แต่ก็ เป็นสิ่งที่ แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของประเทศต่าง ๆ ว่าประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญที่จะต้องปฏิบัติตาม อันจะนำไปสู่การเกิดจารีตประเพณีระหว่างประเทศซึ่งจะมีผลเท่าเทียมกับสนธิสัญญา อันจะมีผล บังคับกับทุกประเทศ แม้ว่าประเทศนั้นจะไม่ได้เป็นภาคีของสนธิสัญญานับดังกล่าวก็ตาม

ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ผู้เขียนขอแยกเป็น 2 กรณี ดังนี้

ระดับระหว่างประเทศ

1. ไม่จำเป็นต้องบัญญัติถ้อยคำในกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบเพื่อแสดงว่า เมื่อกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบมีผลใช้บังคับแล้ว กรอบอนุสัญญาดังกล่าวจะอยู่เหนือหรือไม่เป็นรองความตกลงด้านการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ รวมทั้งความตกลงขององค์การ การค้าโลกด้วย เนื่องจากสนธิสัญญาทั้งสองฉบับอยู่คนละวงจรรกันดังที่กล่าวแล้ว

2. การส่งเสริมหลักการป้องกันล่วงหน้า (Precautionary principle or Precautionary approach) ทั้งนี้ เนื่องจากความตกลงด้านการค้าระหว่างประเทศได้สร้างมาตรฐานที่ยุ่งยากในการพิสูจน์ว่ามาตรการใดเป็นมาตรการที่จำกัดการค้า ซึ่งไม่เหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับยาสูบ และผลิตภัณฑ์จากยาสูบซึ่งมีอันตรายต่อสุขภาพ ในขณะที่ความตกลงด้านสิ่งแวดล้อมใช้หลักการ ป้องกันล่วงหน้ากับสินค้าอันตรายที่สามารถทำอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น เมื่อนำหลักการป้องกันล่วงหน้ามาปรับใช้กับการควบคุมการบริโภคยาสูบก็น่าจะเป็นประโยชน์ โดยเฉพาะเมื่อยังไม่สามารถระบุได้ว่ามาตรการควบคุมการบริโภคยาสูบมาตรการใดจะมี ประสิทธิภาพมากที่สุดโดยไม่เป็นการจำกัดการค้ามากกว่าที่จำเป็น

กล่าวคือ ควรจะให้มาตรการควบคุมการบริโภคยาสูบที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของกรอบ อนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบได้รับการยอมรับว่ามีความชอบธรรม แม้ว่าจะยังคงมีความไม่ แน่นอนทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความจำเป็นหรือความมีประสิทธิภาพของมาตรการควบคุมการ บริโภคยาสูบนั้น เนื่องจากบริษัทยาสูบมักจะเรียกร้องให้ต้องมีความเห็นทางวิทยาศาสตร์ในระดับ ที่เกือบเป็นเอกฉันท์ก่อนจึงจะสามารถดำเนินมาตรการเพื่อปกป้องสุขภาพของมนุษย์ได้ ทั้งใน ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะและความเสี่ยงที่เกิดจากการบริโภคยาสูบโดยตรง (Active smoking) และ การได้รับควันจากการบริโภคยาสูบทางอ้อม (Passive smoking) การโฆษณายาสูบ และการเสฟ ติด เป็นต้น แต่การใช้มาตรการปกป้องสุขภาพของมนุษย์ก็ไม่ควรที่จะต้องยุติในระหว่างที่กำลัง

ค้นหาความแน่นอนทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของมาตรการเหล่านั้นและประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบจึงควรจะระบุข้อความดังที่ได้เคยเสนอไว้ในการประชุมคณะกรรมการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศ (Intergovernmental Negotiating Body: INB) ครั้งที่ 2 ว่า “การขาดความแน่นอนทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบของยาสูบหรือความมีประสิทธิภาพของมาตรการควบคุมการบริโภคยาสูบใด ๆ ไม่ควรถูกใช้เป็นเหตุผลในการทำลายมาตรการเหล่านั้น หรือถูกท้าทายโดยประเทศภาคีอื่น”¹

ทั้งนี้ ได้เคยมีการระบุข้อความดังกล่าวข้างต้นไว้ในความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ฉบับ รวมทั้ง Rio Declaration on Environment and Development², The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, United Nations Framework Convention on Climate Change เป็นต้น

3. มีการระบุกฎเกณฑ์ภายใต้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบให้กะทัดรัดและมีความชัดเจน เนื่องจากการกำหนดกฎเกณฑ์ให้กะทัดรัดและชัดเจนจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของประเทศภาคีมากกว่าการกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ และคลุมเครือ เพราะจะช่วยให้การปฏิบัติตามสามารถทำได้ง่าย ในขณะที่พันธกรณีที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ และคลุมเครือจะทำให้มีการ

¹ Action on Smoking and Health (ASH), London; Campaign for Tobacco Free Kids (USA), “International Trade Issues and the FCTC: Briefing on Trade-related Aspects of the Chair’s Text and Suggested Modifications,” September 2002, p. 5.

“It is scientifically certain that tobacco use causes needless suffering and early death in a high proportion of users. Lack of scientific certainty regarding related issues, including the efficacy of specific tobacco control measures, shall not be used as a reason for postponing such measures or for challenging tobacco control measures taken by other States”

² Rio Declaration on Environment and Development, Principle 15, June 14, 1992, U.N. Doc. A/Conf.151/5/Rev.1 (1992).

“In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation.”

ตีความแตกต่างกันไป และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประเทศภาคีก็จะทำได้ไม่เต็มที่เพราะจะมีการอาศัยบทบัญญัติที่คลุมเครือเพื่อเบี่ยงเบนความรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังทำให้การพิสูจน์ถึงการปฏิบัติทำได้ยาก

4. ควรสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐในการอ้างมาตรการควบคุมการบริโภคยาสูบซึ่งอาจถูกท้าทายจากความตกลงด้านการค้าระหว่างประเทศ โดยการทำให้มาตรการควบคุมยาสูบได้รับการยอมรับในฐานะของมาตรฐานระหว่างประเทศ โดยประเทศภาคีต่าง ๆ คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทขององค์การการค้าโลกและผู้วางนโยบายด้านการค้าระหว่างประเทศอื่น ๆ

5. การส่งเสริมการประสานกันระหว่างสาธารณสุขของโลก (Global public health) และเศรษฐกิจของโลก (Global economy) กล่าวคือ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสาธารณสุขกับกฎเกณฑ์ด้านการค้าควรจะต้องมีการเจรจาร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้กฎเกณฑ์ด้านสาธารณสุขถูกทำให้ด้อยลงด้วยกฎเกณฑ์ด้านการค้าระหว่างประเทศ

ระดับประเทศ

ทั้งนี้ ในระหว่างที่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการเปิดเสรีทางการค้ายาสูบและผลิตภัณฑ์จากยาสูบกับการควบคุมการบริโภคยาสูบได้ ประเทศภาคีควรจะประเมินสถานการณ์ในปัจจุบันเกี่ยวกับการค้ายาสูบของประเทศตนก่อน และสำรวจกฎเกณฑ์/ความตกลงระหว่างประเทศและข้อยกเว้นเมื่อผลิตภัณฑ์หนึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของมนุษย์ เพื่อพิจารณาว่าจะใช้ข้อยกเว้นนั้นกับยาสูบและผลิตภัณฑ์จากยาสูบได้อย่างไร โดยอาจใช้วิธีการจัดประชุมในระดับอนุภูมิภาค ระดับภูมิภาคหรือระดับโลกเพื่อพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ ที่ประเทศภาคีสามารถนำมาปฏิบัติได้

นอกจากนี้ ประเทศภาคีอาจบังคับใช้มาตรการภายในประเทศที่มากกว่าที่กำหนดไว้ในกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบเพื่อการคุ้มครองสุขภาพของมนุษย์ที่ดีขึ้นได้³ เนื่องจาก FCTC มีลักษณะเป็นเพียงการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum standards) เท่านั้น เช่น

³ International Negotiation Body on the Framework Convention on Tobacco Control, Sixth session, Draft WHO Framework Convention on Tobacco Control, A/FCTC/INB6/5, Article 2: 1.

1. การกำหนดไว้ในกฎหมายภายในประเทศว่าประเทศภาคีนั้น ๆ จะไม่ส่งเสริมการส่งออกยาสูบหรือการใช้ยาสูบในประเทศอื่น ๆ รวมถึงจะไม่ทำทนายมาตรการควบคุมยาสูบของประเทศอื่น ๆ ด้วย ดังที่ประเทศไทยและประเทศโอมานได้เคยเสนอไว้ในการประชุมคณะกรรมการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศ (Intergovernmental Negotiating Body: INB) ครั้งที่ 2 ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางแต่กลับถูกตัดออกจาก Chair's Text ดังนี้

“The parties agree to take all necessary measures to ensure that no person acting on their behalf shall attempt to (a) remove, weaken, undermine or otherwise interfere with tobacco control measures in force or under consideration in another State or (b) promote tobacco exports or tobacco use in another State.”⁴

ซึ่งกฎเกณฑ์ในลักษณะนี้มีที่มาจากนโยบายและกฎหมายภายในของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ The Doggett Amendment ซึ่งเป็นการแก้ไข Appropriations Bill for the Departments of Commerce, State and Justice, the Judiciary and Related Agencies⁵ ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยคำสั่งของ ฝ่ายบริหาร (Executive Order) ที่ออกโดยประธานาธิบดีเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2001 ซึ่งมีผลผูกพันทางกฎหมาย

2. การทำข้อตกลงโดยสมัครใจ (Voluntary agreement) ระหว่างประเทศภาคีนั้น ๆ กับบริษัทยาสูบ เช่น “Master settlement” ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างอัยการสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกา กับบริษัทยาสูบในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 1999 โดยมีเงื่อนไขว่ารัฐจะยุติการดำเนินคดีกับบริษัทยาสูบ (Tobacco litigation) ในขณะที่บริษัทยาสูบตกลงที่จะจ่ายเงินชดเชย (Financial payment) ยุติความพยายามในการหาเสียงสนับสนุน (Lobby) และการจำกัดหรือลด

⁴ Action on Smoking and Health (ASH), London; Campaign for Tobacco Free Kids (USA), “International Trade Issues and the FCTC: Briefing on Trade-related Aspects of the Chair’s Text and Suggested Modifications,” September 2002, p. 5.

⁵ Appropriations Bill for the Departments of Commerce, State and Justice, the Judiciary and Related Agencies, Pub. L. 105-119, Sec. 618

“Non of the funds provided by this Act shall be available to promote the sale or export of tobacco or tobacco products, or to seek the reduction or removal by any foreign country of restrictions on the marketing of tobacco or tobacco products, except for restrictions which are not applied equally to all tobacco or tobacco products of the same type.” (“Tobacco control in an era of trade liberalization,” 2001, p. 67. Available from <http://www.tobaccocontrol.com>)

การโฆษณา ซึ่งทำให้ในประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งหมดไม่มีป้ายโฆษณาผลิตภัณฑ์ยาสูบทั้ง ๆ ที่ไม่มีกฎหมายใดห้าม⁶

3. การระบุให้ภาระการพิสูจน์ว่ามาตรการตามกฎหมายภายในของประเทศภาคีที่ออกตามกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบสอดคล้องกับความตกลงด้านการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ เป็นของผู้ที่จะไม่ปฏิบัติตามมาตรการควบคุมการบริโภคยาสูบ⁷

ทั้งนี้ โดยสรุปแล้วการจะควบคุมการบริโภคยาสูบให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดจะต้องใช้มาตรการหลาย ๆ อย่างควบคู่กันไป เนื่องจากบริษัทยาสูบมักจะใช้เทคนิคทางการค้าและอาศัยประโยชน์จากความตกลงด้านการค้า เช่น ความตกลงภายใต้องค์การการค้าโลกที่ให้ประเทศภาคีเปิดเสรีทางการค้าโดยการลดอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศเพื่อเพิ่มยอดขายของตน เช่น การที่บริษัทยาสูบใช้กลยุทธ์การให้บริการโดยการใช้ตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ยาสูบ (Tobacco-branded services) ในบริการหลาย ๆ ประเภท เช่น ร้านอาหาร ร้านค้า และบริษัทท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปแบบของการขยายตราสินค้า (Brand stretching)⁸ ที่ถูกใช้มากในประเทศแถบยุโรปตะวันออกและประเทศในแถบเอเชีย เพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดด้านการโฆษณา ดังนั้น มาตรการของประเทศภาคีจะมุ่งเพียงการควบคุมการโฆษณาแต่เพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ แต่มาตรการของประเทศภาคีภายใต้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการควบคุมยาสูบจะต้องครอบคลุมในทุก ๆ สาขาบริการเหล่านั้นด้วย ซึ่งอาจมีผลทำให้ประเทศภาคีที่ใช้มาตรการที่ครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวอาจถูกท้าทายว่าละเมิดพันธกรณีภายใต้ความตกลงต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ความตกลงขององค์การการค้าโลกในหลายความตกลงด้วยกัน ซึ่งในการพิจารณาก็จะต้องแยกพิจารณาที่ละความตกลงดังกล่าวแล้วข้างต้น

⁶ Cynthia Callard, Neil Collishaw and Michelle Swenarchuk, "An introduction to International Trade Agreements and their impact on Public Measures to Reduce Tobacco Use," April 2001. p. 27. Available from http://www.smoke-free.ca/pdf_1/Trade&Tobacco_April%202000.pdf.

⁷ John Bloom, "Public Health, International Trade and the Framework Convention on Tobacco Control," Campaign for Tobacco-Free Kids, March 2001, p. 21. Available from <http://www.tobaccofreekids.org/campaign/global/framework/docs/Policy.pdf>

⁸ สถาบันควบคุมการบริโภคยาสูบ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, "ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุหรี่," (เอกสารเผยแพร่จากการประชุมเรื่องบุหรี่หรือสุขภาพระดับโลก ครั้งที่ 11)